

"בְּבֹכֵי נְבִאוֹ" – אליה שפורקר

בשולחן ערוך¹ בהלכות ראש השנה כתוב²:

"אין אומרים הלל בראש השנה וים הכיפורים. הגה: ונוהגין לומר אבינו מלכנו על הסדר, ואם הוא שבת אין אומרים אותו. ומאריכים בפיוטים ותפילות עד חצות."

ומעיר ה'באר היטב³:

"חצות – לכל הפחות אם לא כשחל בשבת, (ים של שלמה בביצה). ודוקא בפיוטים ותפילות ולא בניגונים, (מגן אברהם). האר"י ז"ל נהג לבכות בראש השנה ויום הכיפורים ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה, גם אמר כל מי שבוכה אז מעצמו בבכיה גדולה מאליו, אותו שעה דינין לה בבית דין של מעלה ונפשו מרגשת ובה לו הבכיה מאליו"⁴

האר"י ז"ל קובע קביעה חדה שהבכיה היא עדות לשלימותה של הנשמה, טיבה ואיכותה. מה יש בה בבכיה שנוגע עד עומקה של הנשמה שהיא היא המעידה על זכות נשמתו של האדם? ועוד, לכאורה הבכיה צריכה להיות טבעית, מאליה, ולפי דברי האר"י ז"ל נשמע שאין זה הכרחי דווקא באופן הזה, יש איזו עבודה של בכיה.⁵

ועוד נאמר, שאנו בשעתנו שלנו זכינו להאיר את הימים הללו באור נעים יותר אור של אהבה ולהופכם מימים נוראים (!) לימי תשובה מאהבה ורחמים, מה מקומה של הבכיה אצלנו?

הרבי מלובביץ' מזכיר את דברי האר"י ז"ל ומנסה לבחון את מהות הבכיה ובכך להעמיד דברים אלו במקומם. הרבי נותן הסבר פשוט לדברי האר"י ואומר שימים אלו הם ימים של קירוב גדול "דרשו ה' בהמצאו, קראוהו בהיותו קרוב"⁶, וכמו שהאדמו"ר האמצעי ניסח זאת: "קירוב המאור אל הניצוץ"⁷. אם

¹ המאמר מיוסד על ליקו"ת ד"ה כי תצא הב' והביאור, ובעיקר על שיחה של הרבי בליקו"ש ח"ט האזינו א'. בתרגום לשון הקודש באוצר ליקוטי שיחות מהדורת בני הישיבות האזינו ב'.

² הלכות ר"ה סימן תקפד סעיף א.

³ סק"ג.

⁴ פע"ח שער השופר פ"ה: "גם היה מנהג מורי ז"ל לבכות בר"ה וביוה"כ, ואמר כי מי שאינו בוכה בימים אלו, אין נשמתו טובה ושלימה. גם אמר, כי מי שבוכה אז מעצמו, ומעורר אז בבכיה גדולה מאליו, כי אותה שעה דנין אותו בב"ד של מעלה, נפשו מרגשת, ולזה בא לו בכיה". ובשער הכוונות דרושי ר"ה (לפני דרוש א'): "גם היה מנהג מורי ז"ל לבכות הרבה בתפילת ר"ה, אפילו שהוא יו"ט, ומכ"ש בתפילת יוה"כ. והיה אומר מורי ז"ל כי מי שאין בכיה נופלת עליו בימים האלו, הוא הוראה שאין נשמתו הגונה ושלימה. גם היה אומר, כי יש בני"א נידונים ביום ראשון ואז הם דינא קשיא. ויש נידונים ביום ב' שהוא דינא רפיא. ורוצה הקב"ה לרחם עליהם ודן אותם ביום הב'. ואמר כי האדם הנופלת עליו בכיה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, הוא הוראה שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום א' ואם ביום שני".

⁵ מכך שאומר אח"כ שאם אדם התעורר לבכיה מאליו וכו'..

⁶ ישעיה נה, ו.

⁷ דרך חיים יג, ע"ד. וראוי לעיין ולבחון האם ניסוח זה מתאים למשל המלך בשדה של האדמו"ר הזקן; האם הקירוב של המאור אל הניצוץ הוא מכוון אל הניצוץ דווקא אך אז אולי היה מתאים יותר שהמלך מגיע לביתו של האדם (כמשל בפרשת בהעלותך על כלי ההדיוט וכלי המלך, תנחומא). אפשר שיציאת המלך אל השדה אמנם קירוב היא אך לאו דווקא מכוונת אל מישהו מסוים אלא היא יציאה של קירוב כללי יותר. הגעה למקום מסוים או יציאה מהארמון. וצ"ע.

בזמן המיוחד הזה יהודי לא מתעורר בתשובה עד לאפן של בכייה – הרי זה אומר דרשני! כנראה נתרחק לגמרי ונשמנו לא מתעוררת לשוב אל אלוהים.

סוג בכי זה הוא מאוד מתאים לאווירת הימים הנוראים – שכשם כן הם! הבכי על הריחוק מה' יתברך. אמת! אנחנו רחוקים נורא, וכדאי שנבכה על זה הרבה הרבה⁸, אך מה עם מה שכן עשינו? מה עם אותם רגעים, דלים ככל שיהיו, שבהם היינו קרובים? לא חטאנו ולא פשענו, רגעים בהם השקענו את כל כוחותינו ודבקנו, במידת האפשר. הבכי לא בהכרח מתעלם מהם אך כשהוא נובע ממקום נפשי כזה כמו שתיאר הרבי הוא מעורר התנגדות בעומק ליבנו.

ממשיך⁹ הרבי (בשם האדמו"ר הזקן) ובונה קומה נוספת של בכי, בכי אחר מסוגו. מסופר על רבי עקיבא שבה בשעה שלימדו רבי אליעזר טעמים וסודות נפלאים על פסוקי שיר השירים¹⁰:

"ואוליף ליה רי"ו טעמים דפסוקי שיר השירים והו עינוי דרבי עקיבא נחתין מיא ואתחזר אשא כקדמיתא. כד מטא להאי פסוקא 'סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני' לא יכיל למסבל רבי עקיבא וארים קליה בבכייתא וגעי ולא הוה ממלל מדחילו דשכינתא דהות תמן"

בסוף מסיים הרבי שעיקר הבכייה היא על הריחוק ממנו יתברך, ולא כמו שהצגנו בהתחלה ריחוק של חטאים אלא הריחוק מתכלית השלימות, שגם רבי עקיבא שכמובן היה במדרגת צדיק נמצא בריחוק כזה מעצם היותו נברא, אין הוא חי בביטול במדרגה של ביטול במציאות באופן שהייתה הנשמה שרויה בו עוד לפני ירידתה להתלבש בגוף בעולם הזה הגשמי. והנשמה היא עדיין במדרגת אלוהות, אלוהות שנעשית בריאה, ולכן היא עדיין חשה את הכח לצאת מגדר הבריאה ולשוב אל הדביקות העליונה בבית אביה כנעוריה, לכן הדבר נוגע לה עד שהאדם גועה בבכייה על כך בימים אלו.¹¹

שלוש מדרגות של בכייה

בדברי האדמו"ר הזקן ובדבריו של הרבי בעצם מוזכרות 2 מדרגות של בכייה, ננסה לעמוד על שתיהן ואף למצוא איזו התנוצצות של מדריגה שלישית שמעליהן. ה' יאיר ענינו.

המדרגה הראשונה של הבכייה היא הבכייה מהסוג שהרבי מציע בעקבות העיון במאמר של האדמו"ר הזקן. בכייה שנובעת מהרגשת הריחוק, וככל שאדם יעמיק יותר בהבנת הריחוק כך יחוש אותה ביתר שאת עד שהדמעות יזלגו מעיניו בכאב ובהתעוררות רחמים רבים. בכייה מסוג זה היא בכייה שפותחת מרחב לתשוקותיה של הנשמה, לגעגועיה למקורה ולשורשה, נר' ה' נשמת אדם' כמו שלהבת הנר שמתנענעת תמדי למעלה בטבעה, וחפצה היא להיפרד מהפתילה ולהידבק ולהתבטל בשרשה העליון¹². ודווקא גילוי נשמת

⁸ אם האר"י ז"ל היה בוכה הרבה – מה אנחנו?

⁹ הרבי בונה את הקומה הנוספת של הבכייה מסיבה אחרת ממה שאנחנו הצגנו וטוען שמהשימוש במילה "כל מי שאינו בוכה" [שאגב, מילה זו נאמרת רק בלשון האדמו"ר הזקן. ראה בשיחת הרבי שהוזכרה לעיל, הערת שוליים 40 ו-41 כולל ההגהות בשולי הגליון. ואולי יתבאר בהמשך] בעצם מכוונת גם לבינוני, גם לצדיק שאינו גמור [שבשביל 2 סוגי אנשים אלו מספיק סוג הבכי הראשון] וגם לצדיק גמור, והרי צדיק גמור אינו נמצא בריחוק מה' יתברך בגלל הרע שבנפשו כי הרגו בתענית 'וליבי חלל בקרבי'. אולי א"ל שהטענה שאנחנו הצגנו לעיל היא מנקודת הצדיק הגמור שבנו.

¹⁰ זח"א וירא צח ע"ב – מדרש הנעלם.

¹¹ הסבר זה בונה הרבי מהקושיא שלא יכול להיות שהמשפט "כל מי שאינו בוכה" מכיל 2 סוגי בכייה הפכיים זה מזה בתכלית. וראוי לעיין בכל המאמר מתחילתו ועד סופו.

¹² תניא פי"ט.

עמוק זה שלמעלה מהתלבשות הנשמה בגוף – הוא שפודה את חלקי הנשמה שהתפזרו מהשתקעות האדם בחטאים ותאוות רעות.

המדרגה השנייה היא הבכייה המוזכרת בהווא אמינא שמציע הרבי להבנת בכייתו של ר' עקיבא, כלשונו: "בכייה של שמחה בתכלית הבאה מחמת דביקות הנפש". אדם נחשף לנקודת דבקות עצמית כל-כך בנשמתו עד שאין הוא יכול להכיל אותה, חוסר הכלה זה גורם להתפרצות של בכי. האישיות מוצפת ממלאות שיהא עד שהיא 'יוצאת מכליה' בבכי גדול. זו היא בכייתו של רבי עקיבא, שהסודות העמוקים ששמעו אוזניו היו למעלה מיכולת ההכלה של האישיות שלו – והוא פשוט התחיל לבכות.¹³

המדרגה השלישית היא שונה בסוגה מהשתיים הקודמות לה, יש שיאמרו שאולי היא איננה במקומה הנכון בראש פסגת השלישייה, אך רצוננו להציג אותה כעליונה מכולן. הבכייה השלישית¹⁴ היא בכייה של שחרור הנפש מהחטא, תהליך ניקוי של האישיות מחוליי החטאים והעוונות. משל למלך שבנו עזב את הבית והתרחק במאוד מאוד עד ששכח את אביו המלך ואפילו את העובדה שהוא בעצמו שייך לארמון המלוכה. אחרי שנים התעורר פתאום בזיכרונות עבר על מקומו שהיה, תפס רגליו ושב בריצה דחופה אל בית המלך, כשראוהו אביו ואמו קיבלוהו בזרועות פתוחות בחיבוקים ובהרעפת אהבה ללא קץ וגבול. בן המלך הרגיש את אהבתם העצמית אליו וחש שתמיד תמיד שמרו את ליבם נאמן לו ותמיד חיכו לו. אחרי כמה רגעים עמוקים אלו התחיל בן המלך לבכות בכי עמוק שלא ידעה נפשו כמוהו, בכי על כל השנים שהיה רחוק כרחוק מזרח ממערב ממקומו האמיתי – רחוק מעצמו. בכי זה הוא בכי על הריחוק שהיה בעבר! לא בכי שעכשיו אני רחוק ולא בכי של דביקות שלמעלה מהריחוק. זו בכייה שחוזרת מההעפלה של המדרגה השנייה חזרה אל תיקון המקומות השפלים שהיה בן המלך מונח בהם – להשתחרר מהם.¹⁵ השחרור גורם לאדם להתפרץ בבכי, בכייה שבאה מאליה כדברי האר"י ז"ל שהיא הוראה שעכשיו דנים אותו והוא מרגיש זאת! הוא מרגיש את המיתוק של הדין, מרגיש שהעמידה בבית הדין משחררת אותו מהחטא שנתפס בו, הנפש החולה נעשית חופשית ודבקה בחופש העליון שמרפא את כל החוליים ומאחה את כל השברים ונותן חירות אמת לנשמה העייפה. האדם נמס אל מול השחרור הזה עד שמתחיל לבכות..

¹³ הרב יצחק מדבר על 3 סוגי תשובה: (א) תשובה אל העל-מודע שהיא האיסוף מפיזור הנפש [חטא מלשון החטאה], (ב) הפנמת העל-מודע והפיכתה למודעות קבועה, (ג) תשובה אל הלא-מודע [העלאת המודעות הקבועה שבתשובה הביניסיון למשש את הלא מודע המוחלט ולהתפעל ממנו]. על עלייה זו לכדי נגיעה בלא מודע המוחלט שבנפש מזכיר הרב את דברי האר"י ז"ל, וכך כותב: "ראשית מתחולל 'קירוב המאור [חלק הנשמה הדבוק תמיד בשרשו באלוקות] אל הניצוץ [הנשמה המודעת]' זו התקרבות עד לקליטת הארה מדרגת נשמה נעלית זו, ומכיוון שאין דרך להפנמת הארה ביטויה הוא בכי של התפעלות והתרגשות הבא מחוסר יכולת לשאת את עצמת החויה". בנוסף מקביל את שלושת סוגי התשובה לשלושת הראשים בכתר אמונה-תענוג-רצון, ואת פעולת התשובה בנפש להכנעה-הבדלה-המתקה.

כל מה שהרב יצחק מדבר שם מתאים רק למדרגה הראשונה והשנייה שלנו, אין הוא נוגע בדבריו במדרגה השלישית.¹⁴ לא מצאתי בשום מקום שכתוב בצורה מפורשת על סוג בכי זה (אם כי אפשר למצוא פסקאות רבות אצל הרב קוק שעוסקות בעיקרון חשיבה זה. "המכאוב, שמרגישים ברעיון התשובה, בראשית זריחתו, הוא בא מפני הניתוקים, שחלקי הנפש הרעים, שאין להם תקנה כל זמן שהם מחוברים בחטיבה אחת באורגניות הנפשית, מקלקלים את כל הנפש ופוגמים אותה, ועל ידי התשובה הם הולכים וניתקים ונעקרים מעצמיות הנפש היסודית בעיקרה. וכל ניתוק מביא כאב, ככאב של עקירת איברים המקולקלים וכריתתם מטעם הרפואה. ואלו הם הייסורים היותר פנימיים, שעל ידם ובהם האדם יוצא לחירות מעבדות החשוכה של חטאיו ונטיותיו השפלות ותוצאותיהם המרות. 'מקל וחומר משן ועין שעבד יוצא בהן לחירות', 'אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו – אל תקרי תלמדנו אלא תלמדנו, דבר זה מתורתך למדתנו" אורות התשובה ח' א) וכולו שמעתי מהרב יהושע שפירא. צ"ע.

¹⁵ ואפשר שתחושת הריחוק של בן המלך בתחילה היא תנועת הכנעה, הריצה בחזרה היא תנועת הבדלה, ולבסוף הבכייה היא ההמתקה.

בכייה כזו מתיישבת יותר על ליבן של נשמות גאולה, נשמות של אהבה.

*סביב חודש אלול, ימים מקודשים אלו לקראת ראש השנה ויום הכיפורים מתעוררות הנשמות שלנו לעסוק דווקא במושג התשובה – להיכנס לעולמה של התשובה. כל עיון בנושא התשובה מעורר אותנו לשוב אל ה' יתברך בשמחת לבב ובתשוקה גדולה ועצומה, אך דווקא העיון שמנסה להתאים לכוון ולדייק את ענייני התשובה - בעיקרה ובכל הסתעפויותיה - אל מקומנו שלנו, אל נשמותינו ואל שעתנו הוא העיון שמצמיח תשובה חדשה ומיוחדת, תשובה ששייכת לנו! מעין 'תשובה דילה', 'אומר נפשנו'. ומחכים אנו למי שיבוא ויאיר את עינינו מעיוורונן ויגלה לנו את עולמה של התשובה עוד ועוד על גבי כל הצדיקים שחיו כל השנים שלפנינו, לתורה החדשה שיביא משיח צדקנו, 'תורה חדשה מאתי תצא'. אמן ואמן.

למשורר התשובה/הרב קוק

מְשׁוֹרֵר הַתְּשׁוּבָה,

הַנּוֹלֵדְתָּ כְּבָר?

וְאִם בְּשִׁחְקִים עוֹדְנָה

צְרוּרָה שְׂמָה נְשִׁמְתָּךְ

בְּצִוּוֹר הַחַיִּים,

מִתְהַרָה רְדָה

וְעוֹרֵר כְּנוֹרָךְ.

שְׂמָעוּ כָּל דְּכָאֵי לֵב,

נְאֻזֵינוּ כָּל עַרְלֵי רוּחַ,

לְהַמְיִית נְבֻלְיָךְ,

וְשָׁבוּ וְחִיו.